

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Кафедра мовної підготовки іноземних громадян

Ministry of Education and Science of Ukraine
Sumy State University
Department of Language Training of Foreign Citizens

«Наукова спільнота студентів XXI століття»

**Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної студентської
конференції
(16–17 квітня 2019 року, м. Суми)**

**II All-Ukrainian Scientific and Practical Student Conference
«Scientific Community of the Students of the XXI Century»
(Sumy, April 16–17, 2019)**

Суми
Сумський державний університет
2019

7. Чернякова А.В. Культурно-краєзнавчі засади формування міжкультурної комунікативної компетентності студентів-іноземців у процесі вивчення української мови як іноземної / А.В. Чернякова, Н.А. Німенко // Збірник наукових статей до конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – № 6 (14). – Кн. 2. – Т. IV (82). – К.: – Гнозис, 2018.– С. 361-373.

КОМУНІКАТИВНІ ТАБУ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ

*Калааджі Джана, слухач ПВ, група У-6, Ліван
Науковий керівник: Коньок О.П., ст. викладач
м. Суми, СумДУ*

Важливою складовою міжкультурної комунікації є знання та дотримання культурних табу. За походженням табу становлять собою етнографічний феномен, що з часом перейшов у мовну систему.

Вважається, що термін «табу» був запозичений з мови народів Полінезії, точніше з тонганської мови (полінезійська мова острова Тонга), і походить від *ta* («мітка») та *bu* («особливо»). Термін «табу» ввійшов в науковий обіг, як мінімум, у трьох контекстах, трьох способах вживання. Спочатку «табу» позначало специфічне явище полінезійської релігійності, потім це поняття розширюється і починає застосовуватися вже до всіх релігійних систем, тобто табу в

широкому сенсі означає будь-яку священну заборону, релігійні приписи, які обмежують поведінку людини. І, нарешті, можна говорити про найбільш поширене в наш час тлумачення табу в переносному сенсі: у повсякденному мовленні під табу розуміють речі, заборонені в спілкуванні.

Дослідники пропонують різноманітні класифікації табу залежно від того чи іншого критерію. Так, за способом чуттєвого сприйняття табу поділяють на тактильні (наприклад, заборона торкатися жінки в арабському соціумі), візуальні (заборона носити одяг, який не закриває від стороннього ока руки, ноги), смакові (наприклад, заборона їсти свинину та вживати алкоголь у мусульман). За цільовою аудиторією розрізняють всезагальні табу, які стосуються всіх членів суспільства, групові – для певного об'єднання людей, індивідуальні – для однієї конкретної людини. Виокремлюють також комунікативні табу.

Комунікативні табу є етичними або моральними заборонами й обмеженнями, що пов'язані, на думку М. В. Колтунової, «з необхідністю збереження особи адресата, із заборонаю на заподіяння, перш за все, моральної шкоди іншій (не обов'язково учаснику даної ситуації спілкування), зі стриманням негативних емоцій, пом'якшенням або завуалюванням негативної інформації, не допущенням приниження або образи людської гідності, попередженням грубості й насильства» [4, с. 79].

Стернін І. А. зазначає, що комунікативні табу – це заборона на вживання слова, виразу, фрази в певній ситуації або заборона на обговорення певних тем, проблем в тих чи інших ситуаціях [8]. Звідси випливає, що комунікативні табу можна поділити на дві групи – мовні та тематичні. Вживання грубих, нецензурних виразів – це мовні табу, обговорення захворювань шлунка за столом – тематичне табу тощо.

Табу бувають жорсткими і м'якими: жорсткі – «не можна», м'які – «не прийнято». У спілкуванні виявляються й табу на окремі види невербальної поведінки: не можна в спілкуванні тримати руки в кишенях, відвертатися від співрозмовника, розгойдуватися при розмові.

У сучасному мовознавстві відсутнє однозначне визначення мовного табу. Як зазначає Л. П. Курагіна [5], науковці (Є. В. Бабаєва, Ф. С. Бацевич, І. А. Стернін, З. Фройд, Г. Шредер та ін.) трактують лінгвістичне табу як сувору заборону або ситуативне обмеження на вживання певних мовних одиниць (звуків, букв, лексем, словосполучень), одиниць фонетики (тону, інтонації, висоти голосу), тем, а також на спілкування з тією чи іншою особою залежно від таких позамовних чинників, як релігія, суспільно-політичні норми, культурні традиції, морально-етичні міркування тощо. Дослідниця наголошує, що сучасні табу зумовлені переважно соціальними факторами, культурними та емоційними [7, с. 16]. Як бачимо, ці тлумачення є конкретизацією наведеної вище дефініції, запропонованої І. А. Стерніним.

Трактуючи мовленнєві табу як заборону на вживання грубих, нецензурних, стилістично неприпустимих слів та висловів у конкретній комунікативній ситуації, вчені наголошують на необхідності поділу їх на певні підвиди. Зазначимо, що більшість дослідників (Г. Шредер, О. В. Бабаєва, В. Б. Кашкін, Я. В. Попова, Ф. С. Бацевич) вважають, що до мовних слід відносити і тематичні табу, тобто заборону на певні теми спілкування у межах конкретної національної лінгвоспільноти [1].

Можна визначити загальні теми-табу для всіх країн і народів. Так, не рекомендується говорити про важкі і невиліковні хвороби, про смерть, народження, шлюб, інтимну сферу, а також про доходи, дорожнечу й узагалі про гроші. До табу належать розмови про політику, про віру й релігію.

У культурі кожної країни є свій список заборонених тем [3]. Д. Коллінз пише: «Обговорення наступних тем може негативно позначитися на вашій особистості, намагайтеся уникати їх. Отже, теми, які не можна обговорювати, – це погані новини, належність до певної релігії, політика, здоров'я, просування по службі або відсутність його, вартість речей, помилки інших, плітки тощо».

Тематичні табу культурно специфічні, існують різні ступені табування певних тем, використовують різні мовні та комунікативні засоби для дотримання табу. Деякі теми не обговорюють через страх, делікатність або задля дотримання пристойності, почуття соціального такту. До мотивів лінгвістичного табування відносять також прагнення до маніпуляції співрозмовником, а також приховування інформації.

Наявність тих чи інших тематичних табу варіює залежно від ступеня близькості комунікантів, саме цим пояснюється той факт, що є теми, які обговорюють із друзями та родичами, але в жодному разі з колегами чи мало знайомими людьми.

Залежно від ситуації застосовують різні мовленнєві тактики, які дозволяють передати табуований зміст, дотримуючись правил ввічливості, приховуючи небажану інформацію від адресата та уникаючи негативних асоціацій.

Розглянемо приклади комунікативних табу на прикладі етикетних форм привітання в арабській культурі.

Однак перш зауважимо, що все життя арабського світу регулюється законом Шаріату, сформульованим у Корані і хадісах – настановах, які дав Мухаммед. Коран фактично служить етичним і громадським керівництвом з усіх питань буття, він вказує, що дозволено, а що – ні. Дозволені речі – це халял; наприклад, одруження з двоюрідною сестрою, заборонені речі – харам (азартні ігри, алкоголь тощо).

Отже, які існують заборони для такої етикетної форми, як привітання? Найбільш вживаною формою є добре відоме *салам алейкум* (السلام عليكم) – «мир вам» з відповіддю *алейкум ассалам* – «і вам мир». Привітання «салам алейкум» використовується не тільки мусульманами, а й арабами-християнами та арабами-іудеями.

Вважається, що промовляючи вітання «ас-салам», мусульманин духовно очищується, і аллах винагороджує його за це.

Привітання, за Кораном, є одним із ключів до раю. Проте існують і певні табу. Привітання «салам» не можна давати при читанні Корану, молитви, хадисів, під час проведення уроків, людям у лазні, гравцям в азартні ігри, незнайомій дівчині, молодій жінці, людям, які п'ють спиртне, судді в будівлі суду, людині, яка приймає їжу, співакам під час співу, чоловікові, який дивиться на сторонніх жінок або дівчат. Однак не заборонено вітати жінку похилого віку і навіть дозволено з нею рукостискання, за умови, що ця дія не викликає пристрась [2].

Існує також низка заборон щодо традиційного арабського привітання на адресу тих, хто не вірує в аллаха, не важливо, християни це, іудеї чи язичники. Мусульмани не повинні так першими вітати немусульман. Якщо ж у мусульманина виникла потреба звернутися до іновірця, він має використовувати інші форми привітання. Ісламський вчений, шейх Абдус-Салям ібн Барджасу зазначає, що це можуть бути такі вирази: «Мир тому, хто пішов прямим шляхом» або «Доброго ранку, як провів ніч?».

У ситуації, коли людина іншої віри звернулася до мусульманина «ассаламу алейкум», Коран закликає відповідати так само. Важливим є й те, як було вимовлено привітання. Якщо частка «лам» прозвучала чітко, то відповідь може бути повною «ва-алейкум ас-салам» або ж скороченою – «алейкум». У разі якщо частка «лам» була вимовлена невиразно або зовсім опущена, наприклад, «ас-сам алейкум», то відповідати можна тільки «алейкум». Саме так («ас-сам алейкум») вітали пророка іудеї. Річ у тому, що «ас-сам» з арабської

перекладається як «смерть», тобто іудеї буквально побажали пророку смерті. Тому в подальшому він на подібні привітання повелів відповідати: «Алейкум» («і вам того ж») [6].

При знайомстві і при зустрічі за етикетними нормами прийнято також обмінюватися рукоштовпаннями. На відміну від Європи, в арабських країнах рукоштовпанням вітаються тільки чоловіки, після вони прикладають руку до серця, висловлюючи в такий спосіб своє шанобливе ставлення. Вважається, що рукоштовпання виражає любов і повагу між братами по вірі; за допомогою нього зникає злість, заздрість і неприязнь серед мусульман [2]. Однак цей найбільш поширений спосіб привітання також має свої особливості та заборони. Так, чоловіки не повинні тиснути руку жінці, якщо та не протягне руку першою. Не можна подавати ліву руку, оскільки згідно з Кораном, лівою рукою їсть і п'є сатана. При рукоштовпаннях, яке робиться правою рукою, не прийнято тримати ліву в кишені, курити, стояти в розслабленій позі. У жодному разі не можна допускати рукоштовпання через поріг [9].

Якщо чоловіки не бачилися дуже давно і вони знайомі досить близько, то зазвичай вони вітають один одного триразовим поцілунком в обидві щоки, обіймаючи один одного. Проте ніколи чоловік не може так вітати дівчину.

Як бачимо на прикладі форми привітання в арабській культурі, задля попередження непорозумінь і конфліктних ситуацій у

міжкультурній комунікації важливо знати національно специфічні табу тієї чи іншої культури.

Список літератури

1. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф. С. Бацевич. – Режим доступу : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>.
2. Исламский этикет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://islam-today.ru/obsestvo/etiket>.
3. Коллинз Д. 2 Э: этика и этикет в бизнесе / Д. Коллинз. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 160 с.
4. Колтунова М. В. Конвенции как прагматический фактор делового диалогического общения / Гос. ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина. – М. : Акад. гуманитар. исслед., 2005. – 228 с.
5. Курагіна Л. П. Табу як лінгвістичне явище (на прикладі німецької лінгвокультури) / Л. П. Курагіна // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки. – 2016. – Кн. 1. – С. 51–56. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2016_1_12.
6. Можно ли мусульманам приветствовать немусульман «Ассалямю алейкум» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://russian7.ru/post/mozhno-li-musulmanam-privetstvovat>.

7. Попова Я. Коммуникативная обработка табуированных речесмыслов в институциональном дискурсе: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Я. В. Попова. – Красноярск, 2014. – 238 с.
8. Стернин И. А. Русский речевой этикет [Электронный ресурс]/ И. А. Стернин. – Режим доступа : <http://qoo.by/Ovm>.
9. «Табу-путеводитель» для путешественников (в работе) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://islam-today.ru/obsestvo/etiket>.

КИТАЙСЬКІ ІМЕНА ТА ПРИЗВИЩА У СВІТЛІ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

*Ло Сінь, студент гр.21, Китай
Науковий керівник: Н.М. Кальниченко, ст. викл. м Харків,
ХДУ ім. В.Н. Каразіна*

В Україні в даний час навчається дві тисячі студентів з Китайської Народної Республіки. Близько сімдесяти українських вузів домовилися з навчальними закладами Китаю про співпрацю: здійснюються наукові обміни, проходять конференції. Це означає, що українські студенти можуть поїхати на навчання в Китай, а китайські студенти – в Україну. Все більше українців цікавляться китайською культурою, вивчають китайську мову. Так, наприклад, в Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна 2009